V. Korn

Batakse offerande (IV-V; met platen)

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 109 (1953), no: 2, Leiden, 97-127

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

BATAKSE OFFERANDE

IV. *De drie dagen van het grote feest.*

De dag voorafgaande aan het grote feest (in 1939 was dat 8 Januari) is gewijd aan het opdragen van offers aan de mindere *sombaon*, die men gunstig wil stemmen, opdat ze het offeren op de hoofddeestdag niets in de weg zullen leggen.

Vroeg in de morgen verzamelen zich alle *parbaringin* en *paniaran* op een open plek in het veld, de *parleangleangan* (letterlijk: de plek der zwaluwen), waar ze aan de *sombaon* Naborsahan een offer zullen brengen, bestaande uit een haan en een kuiken.

Groepsgewijze zetten de *parbaringin* zich om de dansplaats, waar aan de ene kant het orkest van trommen, gongs en hobo (*saroene*) komt te zitten, terwijl aan de andere kant de *pardjoegoek* met zijn gevolg plaats neemt. Met het gelaat gericht naar de bergen, waar de *sombaon* huist, blijft hij gedurende de gehele ceremonie onbeweeglijk.

De *paniaran* zullen, gekleed in hun kleurige baadjes, de geestendans opvoeren, waarbij ze een twijg van de *sona*-boom in hun hand houden. Deze boom heeft bloedrood sap³⁰).

De plechtigheid wordt geopend door een *sibaso taon*, die bij het dansen een vers bereide sirihipruim in de hand heeft. Na drie keer te hebben gedanst offert ze haan en kuiken aan de *sombaon*. De haan wordt achteraf pas geslacht en toe bereid door de mindere *parbaringin*, de *pangoeloe*.

Na de *sibaso taon* is de beurt aan Pande bolon Boroe, Soehoet ni hoeta Boroe en Polloeng na bolon Boroe, die de *tortor hasoehoetan* dansen (letterlijk: dans van de *soehoet*). Daarna komen de andere *paniaran* aan de beurt.

Tevoren is een vuur aangelegd in de nabijheid van een grote *sona*-boom, waar volgens het geloof de *sombaon* in de gedaante van een zwaluw zal verschijnen. Dit vuur moet grote rookkolommen ten hemel zenden.

³⁰) De *sona* is een grote woudboom; vgl. Woordenboek van der Tuuk blz. 158 en Woordenboek Eggink blz. 226.

Nadat de *paniaran* gezamenlijk gedanst hebben gaan ze allemaal achter elkaar met Sinomba ni toean voorop naar het rokende vuur, onderwijl steeds met de *sona*-twijgjes zwaaiend en uitroepend *tiar ma bioer ni eme* (letterlijk: dat de rijsthalmen hoog groeien), afgewisseld door het geroep: ha ha eeee boooo.

Parbaringin, *paniaran* en publiek kijken belangstellend naar de lucht om de verwachte zwaluw te ontdekken. Oedjoeng en Dr Voorhoeve kregen slechts een wegvliegende *andoehoer* (tortelduif) te zien, doch de *parbaringin* verklaarden dat de *leang leang* hun wel degelijk verschenen was.

Na de dans zetten de *parbaringin* en de *paniaran* zich aan de maaltijd waarbij het inmiddels toe bereide vlees der offerdieren als toespis dient voor de *parbaringin*; de *paniaran* mogen er niet van eten.

Vermeld zij nog dat de offerhaan van de onder-*marga* Sirandos is, het kuiken van de *soehoet* Amar Hoeling.

Gelijktijdig met de plechtigheid op de *parleangleangan* heeft aan de rand van het gebergte een andere ceremonie plaats. De herders en bezitters van buffels offeren daar aan de berggeest Boroe Tindolok (boven blz. 47) gekookte buffelmelk vermengd met *nitak* (meel) benevens vis en *sagoe sagoe* (rijstmeelkoeken). Daartoe zijn alle buffels van het landschap Sihotang daar verzameld; alleen de offerbuffel is reeds heel vroeg in de morgen naar een aparte weide gebracht, daar deze tot zijn sterfensuur geen andere buffel mag zien.

Na het offeren van melk en rijstkoeken doen de herders zich daaraan tegoed. Daarna bevestigen ze om de nek hunner buffels slingers van de *sitohap*-plant om de dieren tegen boze invloeden te beschermen, waarna de tocht huiswaarts wordt aangevangen. Het offerdier, versierd met een extra dikke halsband van *sitohap*, volgt afzonderlijk op een behoorlijke afstand geheel achteraan, zo dat hij de andere buffels niet te zien krijgt. Pas als alle andere dieren in de stallen zijn opgesloten, wordt hij naar het dorp van de *soehoet* gebracht, waar geen andere buffel mag zijn. Onder de rijstschuur van de *soehoet* wordt hij voorlopig gestald. Bij deze gehele plechtigheid is geen enkele *parbaringin* aanwezig.

In de voormiddag trekken alle *parbaringin* en *paniaran* naar de offerplek, de *pangasean* of *parbioesan*, waar de *patedakkon*-plechtigheid zal plaats hebben (letterlijk: laten zien).

Deze plechtigheid dient tweeërlei doel, ten eerste: om de *sombaon* Ompoe Baganding Toea Saranggean Pardosi er van in kennis te stellen dat de volgende dag het grote offerfeest zal plaats vinden; ten tweede: om de *sombaon* de functionarissen bij dat feest te presenteren.

In de *parbioesan* aangekomen zetten de *pardjoegoek* met zijn gevolg en de *parbaringin* zich in een kring neder, ieder op de overeenkomstig zijn onder-*marga* en rang van te voren voor hem bepaalde plaats.

Hieronder volgt daarvan een schets:

Hierbij zij medegedeeld dat de muziekinstrumenten niet gehuurd zijn, doch aan de vijf onder-*marga* toebehoren, waarbij als bijzonderheid valt te vermelden dat iedere onder-*marga* voor een bepaald muziekinstrument heeft te zorgen.

Zo zorgt Sipardaboean voor de *ogoeng oloan* (grote *gong*), Sorgani-moesoe voor de *doal* (kleine *gong*), Sitorbandolok voor de *panggora* (tweede *gong*), Simarsoit voor de *hesek* (gebarsten bekken) terwijl het *gondang*-stel en de *saroene* (hobo) gemeenschappelijk bezit zijn.

Vóór de *pardjoegoek* is zijn lans (vgl. blz. 43) in de grond gestoken met de punt naar boven gericht. Aan de bovenkant is een bosje *waringin*-bladeren vastgebonden. Een *osang-osang ni babi* (onderkaak van een varken), een *tandoek ni horbo* (hoorn van een buffel) en een *dasar* (een halve klapperdop) zijn op de grond voor hem neergelegd.

Vóór de *pande na toloe* is op een matje een *oelos* (bataks weefsel) uitgespreid waarop een pisangblad met rijst. Op die rijst (*indahan djoena-djoena*) ligt een klein visje, dat echter in tegenstelling tot zijn geringe afmeting de wijdsde naam van *dengke na bolon* (letterlijk: de grote vis) draagt.

Ter weerszijden van de *oelos* liggen twee blikken bordjes, gevuld met *timpa-timpa* (koekjes van rijstmeel).

De plechtigheid wordt ingezet met een dans van twee *sibaso taon* elk met een bord *timpa-timpa* in de hand, welke koekjes na de dans onder de *parsanggoel na gandjang* uitgedeeld worden.

Na de twee *sibaso taon* dansen drie *paniaran* t.w. Pande bolon Boroe, Soehoet ni hoeta Boroe en Polloeng na bolon Boroe. Daarna dansen de overige *paniaran*.

Zoals boven opgemerkt, is een der *paniaran* de *hasandaran* van een mannelijke *sombaon*: Datoe Bonar ni Adji. Op deze Datoe Bonar ni Adji is Boroe na Mora verliefd geraakt en zij tracht hem al dansende een klaargemaakte sirihipruim in ontvangst te doen nemen, hetgeen haar aanvankelijk door andere *paniaran* wordt belet, totdat het haar eindelijk na vele vergeefse pogingen gelukt. Volgens het volksgeloof is zo een verloving tussen Datoe Bonar ni Adji en Boroe na Mora tot stand gekomen. Evenwel, de begiftigde nuttigt het gunstbewijs niet zelf, maar geeft het aan de muzikanten.

Nadat deze plechtigheid is afgelopen, begeeft het hele gezelschap zich naar de *onan* Hoeta Tinggi, dit is de oude sinds lang niet meer gebruikte marktplaats van het landschap. Hier gaat men zes hanen offeren, één van iedere onder-*marga* en één van Pande na bolon.

Onderweg voorzien alle *paniaran* zich van een *sanggar*-stengel (een rietsoort), die ze in de rechterhand houden en van tijd tot tijd heen en weer schudden onder de uitroep: *tonggi tabo* (letterlijk: zoet en smakelijk).

De *sanggar* is het symbool van de padi, terwijl hun uitroep *tonggi tabo* de wens tot uitdrukking brengt, dat de rijstkorrels zoet en smakelijk mogen worden ³¹⁾. Bij de aankomst op de *onan* Hoeta Tinggi werpen de *paniaran* de *sanggar*-stengels weg, welke handeling *mangalompis-lompis* wordt genoemd, een symbolische uitbeelding van het doodsteken der veldratten in hun holen.

Daarna danst een *sibaso taon* en offert de haan van Polloeng na bolon ³²⁾. Vervolgens worden de andere vijf hanen geofferd en dansen weer alle *paniaran*, terwijl het spel van de verliefde Boroe na Mora andermaal wordt opgevoerd.

Na de plechtigheid op de *onan* Hoeta Tinggi begeven allen zich naar de *hoeta* van de *soehoet*, waar de *mamona*-plechtigheid (begin van het

³¹⁾ Hier wordt de verklaring overgenomen, die Oedjoeng van zijn zegslieden te horen kreeg. In het slothoofdstuk wordt hierop teruggekomen.

³²⁾ Of wordt bedoeld Pande na bolon?

feest) zal plaats hebben. Daarbij dragen alle *parbaringin* om het hoofd een *sitohap*-krans.

De *sibas* *taon* van Sorganimoese oent de plechtigheid met een dans, waarbij ze in de rechterhand een bord vasthoudt gevuld met *timpā-timpā* en gekookte *angka* (een surrogaat voor vlees)³³). Daarna dansen de overige *paniaran*, van tijd tot tijd uitroepend: ha haeeeeeee en *tiar bioer ni eme*.

Het liefdespel van Boroe na Mora en Datoe Bonar ni Adji wordt hier voor de derde maal opgevoerd.

Nadat de *paniaran* gedanst hebben, besluit Goeroe Pinadjingdjing de plechtigheid met het uitspreken van een zegenwens, de zogenaamde *siloep-siloepan sigabe taon siboras ni pariama*, letterlijk: zegenwens voor het bekomen van een voorspoedig jaar en een goede oogst.

Deze luidt als volgt:

Siboeloeng ni pege sibeloeng ni halas
dapotan eme dapotan mas
sidjae Hopo sidjae Bakkara
gok ma sopo lobian bara
Tandoek ni horbo paoeng
sangkot di boengkoelan ni roema
mamora anak bao
gabe nampoena hoeta.

Het blad van de gember, het blad van de halas
geef ons rijst en geef ons goud
Sidjae Hopo (een kruid) Sidjae Bakkara (een kruid)
vol zij de rijstschuur, de stal zij vol vee
de hoorn van de feestbuffel³⁴)
blijve haken achter de nokbalk.
Rijkdom moge de *boroe-marga* deelachtig worden.
Zegen valle de *hoeta*-bezitter ten deel.

In de avond voorafgaande aan de grote offerdag wordt door de *soehoet* een offerpaal, *borotan*, op de *parbioesan* opgericht.

³³) Deze als vlees bedoelde *angka* op een bord (*piring*) zal wel de haan *angka piring* moeten voorstellen. Winkler meent, onder verwijzing naar van der Tuuk's Woordenboek, dat de juiste naam van dit orakeldier wel *hatinangke biring* zou kunnen zijn (t.a.p. blz. 207 voetnoot). Het woord komt herhaaldelijk in aanroepingen voor; vgl. Warneck Religion blz. 36; C. M. Pleyte, Bataksche vertellingen, 1894, blz. 43 (hier *nangga* i.p.v. *angka*); P. Voorhoeve, Overzicht van de volksverhalen der Bataks, 1927, blz. 71.

³⁴) *Tandoek ni horbo paoeng* is in de priestertaal een uitdrukking voor pisang.

Die zelfde avond heeft te zijnen huize een plechtigheid plaats, welke *mandoengdang* wordt genoemd, dat is: het zien naar de stand van de buffel³⁵). Het volksgeloof wil namelijk, dat de buffel, die zijn laatste levensnacht onder het huis van de *soehoet* doorbrengt, tijdens het *mandoengdang* in een bepaalde stand moet komen te staan ten teken dat de grote natuurgeest de *parbaringin* gunstig gezind is en in de *pardjoe-goek* is gevaren.

Deze plechtigheid moet in het pikdonker plaats vinden, waarbij niemand anders toegelaten wordt dan de mannen der *soehoet*-partij. De vrouwen zijn verplicht tijdelijk in een ander huis toevlucht te zoeken.

Het *mandoengdang* moet eigenlijk door de *datoe taon* geopend worden met het uitspreken van een lang gebed, doch daar hij in 1939 nog jong was en de nodige bekwaamheid miste, riep hij de hulp in van een oudere *datoe*, Goeroe Sodjoeangon, een der *radja na lima*.

In het huis van de *soehoet* worden alle lichten gedoofd. Goeroe Sodjoeangon doet in één *mombang* (van palmbladeren gevlochten offerbord) één *soloep* gepelde rijst en in een andere gekookte rijst. De eerste *mombang* wordt aan de zolder van het huis opgehangen, terwijl de andere op de *loengloeng* wordt gedeponereerd met de *boelang* en de lans van de *pardjoe-goek*. Terwijl het buiten onweert en bliksemschichten het luchtruim doorklieven, spreekt Goeroe Sodjoeangon zijn eentonige lange *tonggo-tonggo* uit bestaande uit zeven afdelingen, telkens eindigend met de vraag aan de *parhara*: Naar welke kant kijkt onze buffel?

De *parhara* steekt dan een petroleumlampje aan en gaat onder het huis naar de offerbuffel kijken, waarop hij terugkeert met het antwoord: *tar dompak i* (zowat die kant uit).

Tot zesmaal toe luidt het antwoord: *tardompak i*, tot het ten leste triomfantelijk klinkt: *dompak poerba dompak anggoni, djala madoema djala manoehori* (naar het oosten naar het zuidoosten, een rijk jaar zij ons beschoren).

Volgens het volksgeloof is dan tijdens het gebed de geest Ompoe Baganding Toea in de *pardjoe-goek* gevaren.

Daar de volgende morgen de bevolking al vroeg naar de *parbioesan* moet gaan, dienen de vrouwen al bij het krieken van de dag op te staan om rijst te koken. Daarom trekt de *parhara* die nacht geheel alleen door

³⁵) Voor deze verklaring geven de woordenboeken geen steun. Het woord schijnt eer te betekenen: op zangerige toon het gebed reciteren. In Pangoeroeran gaat dit reciteren gepaard met een dof getrommel, *doedoe*. Eggink's woordenboek verklaart *doengdang* synoniem met *dangdoeng*, een grote trom om doden te betrommelen (blz. 49).

het landschap, van tijd tot tijd in luide langgerekte tonen roepend om de vrouwen aan haar plicht te herinneren.

Eindelijk is dan de lang verbeide dag gekomen; alle *parbaringin* en *paniaran* en een groot publiek zijn in de *hoeta* van de *soehoet* bijeen, daar van die *hoeta* de buffel naar de slachtpaal zal worden geleid. Om de buffel beter in toom te houden is de neus geringd en zijn door de ring twee dikke touwen gehaald, waarvan de einden zijn bevestigd aan de uiteinden van twee houten rijststampers. Het bevestigen dier touwen geschiedt door Goeroe Pinadjingdjing. De rijststamper ter rechterzijde wordt door zeventien man van de *soehoet*-partij, die ter linkerzijde door dertien mensen van de onder-*marga* Sitorbandolok en Simarsoit vastgehouden (vgl. blz. 37).

Daar de buffel gedurende de laatste dag en nacht niet is gevoederd, doet hij wat schichtig. Al zijn bewegingen worden nauwkeurig geobserveerd, aangezien zij zekere gebeurtenissen in de naaste toekomst voorspellen. Zo heeft de buffel bij het verlaten van de stal een poot tegen een steen gestoten, hetgeen volgens de *parbaringin* een teken is, dat een lid van de *soehoet*-groep in dit jaar een kind zal verliezen ³⁶⁾. Nabij de *bahal* (poort) van de *hoeta* heeft het dier zijn ontlasting gedaan, een voorteken dat in de *hoeta* rechtsgeschillen zullen ontstaan.

Vooraan loopt de *pardjoegoek* met gevolg, daarna volgen de *paniaran* en achteraan lopen de *parbaringin*; vóór het gezelschap uit wordt de buffel over de beplante sawahs voortgetrokken, daar het volksgeloof wil, dat het offerdier op zijn weg naar de *parbioesan* steeds op padiplanten moet stappen om de *begoe* uit het gewas te verjagen ³⁷⁾.

Degenen die de buffel voorttrekken hebben om hun hoofd *sialagoendi*-bladeren; de *parhara* die achter de buffel aanloopt heeft een zweep van *sialagoendi* in de hand.

Onder het gaan worden door de buffeltrekkers om beurten op het *mangase taon* betrekking hebbende rijmen (*oempasa*) opgezegd, waarmee de anderen hun instemming betuigen door *olop-olop*-geroep.

Een paar voorbeelden van zo'n rijm:

- 1) Sidjae Hopo, Sidjae Bakkara
gok ma sopo eme, marisi bara.

Sidjae Hopo, Sidjae Bakkara (een kruid)
de rijstschuur zij gevuld, de stal vol vee.

³⁶⁾ Het spreekt vanzelf, dat met behulp van de *datoe* dit onheil afgewend kan worden.

³⁷⁾ Het verjagen der boze geesten geschiedt elders door een afzonderlijke functionaris, de *siondjak begoe*; Ypes t.a.p. blz. 168.

- 2) Sanggirgir boeloeng goti, sampe boeloeng gaol
 Satingting manoehori, loehoet gabean taon.
 Sanggirgir boeloeng goti (struikgewas)
 [sampe boeloeng gaol (pisangblad)
 Eendrachtig inkopen doen en allemaal krijgen
 [een voorspoedig jaar.

Halverwege de offerpaal komt men aan een beekje, Binanga na godang (de grote rivier), waar de buffel door de *parhara* wordt gereinigd (*dioeras*), waarna Polloeng na bolon hem met gewijd water besprenkelt, Soehoet ni hoeta hem met een gele stof beschildert en Pande bolon hem hoorns en rug met rijstmeelwater wit kleurt, onder het uitspreken van deze formule:

Topoeng midoek topoeng Debata
 Midoek na nioela dibahen Ompoenta Debata
 d.i. Veel meel, meel van de Godheid
 Het gewas gedijt door Gods hulp.

De kop van de buffel versiert men dan met *lambe*, bladeren van de arenpalm, ten teken dat hij voor de godheid bestemd is. Na deze ceremonie wordt de buffel verder geleid naar de *parbioesan* waar hij bij aankomst driemaal om de *borotan* (offerpaal) geleid (*diliathon*) en tenslotte daaraan vastgebonden wordt (*diborothon*)³⁸.

Door de *pande na toloe*, de *radja na lima* en - *na sampoeloe* worden dan drie rondedansen om de buffel uitgevoerd, welke dans de *pator-torhon parboeë santi* (de dans met de gewijde rijstkorrels) wordt genoemd. Die dans, waarbij in een pandanzak (*pandahanan*) gepelde rijst, sirih en *bane-bane* (een geurend kruid) worden rondgedragen, is een symbolische handeling voor het overdragen van de buffel aan de natuurgeest Ompoe Baganding Toea. Deze rondedans wordt een keer herhaald, waarbij dan alle *parbaringin*, ook de *sipangan paningkiran* en de *pangoeloe torop*, meedansen. Na de *parbaringin* is de beurt aan de *paniaran*. De dans der *paniaran* wordt geopend door de vier *parsanggoel na gandjang* en de drie *pande boroe*. Bij haar voegen zich dan later de andere *paniaran*. Tijdens die dans gaan twee der *parsanggoel na gandjang*: Sinomba ni Toeana en Boroe na Mora naar de *pande na toloe* zogenaamd om hun naar de reden van het feest te vragen. Nadat Pande bolon de reden heeft uitgelegd keren zij naar haar plaatsen terug onder toejuichingen van de andere *paniaran*, die uitroepen: hahae boo.

³⁸) Elders geschiedt dit rondvoeren zeven maal: Ypes t.a.p. blz. 179.

Afzonderlijk danst op een matje Radja Djaoe (*hasandaran* van de Maleise vorst) op de tonen van een soort treurmuziek (*gondang malim*). Vermeldenswaard is, dat zij om haar middel over haar lendenkleeft een witte kain draagt, zoals Islamieten bij het bidden een wit bidkleed aan hebben, met dit verschil dat de kain van Radja Djaoe veel korter is. De naam van de melodie en de kledij wijzen er duidelijk op, dat het de bedoeling is een Islamietische voorganger te doen optreden.

Twee *sibaso taon* dansen, ieder in de hand een bord met *timpa-timpa* en *angka* vasthoudend, op de tonen van de *gondang sombaon*.

Na deze dans vindt de *marnabeak*-plechtigheid, ook wel genoemd *manghilaphon gabe ni taon* plaats (het toewenken van een voorspoedig jaar). Voor deze plechtigheid beurt men de *pardjoegoek* op, terwijl men zijn gezicht behoudens een strookje voor de ogen met de witte doek, *mondil*, bedekt, zo echter dat de beide opstaande horens en de slangachtige uiteinden van de hoofddoek zichtbaar blijven.

Het medium Parnadeak marorot neemt de voor de *pardjoegoek* in de grond gestoken lans in de hand en houdt het uiteinde van de steel voor het rechteroog van de *pardjoegoek*. Vandaar leidt de schuins met de punt naar beneden gerichte lans naar de grond vóór hem.

Achter de *pardjoegoek* staat de *goeroe taon* die in zijn rechterhand een rietstengel (*sanggar*) vasthoudt en die achtereenvolgens de volgende 7 *tonggo-tonggo* uitsprekt, aan het eind van iedere *tonggo-tonggo* de rietstengel heen en weer schuddend, terwijl de maat van de *gondang* versneld wordt.

1) Ale Ompoeng martoea Bonan-	O heilige voorvader Bonandolok,
dolok,	
mardalan ma bahoel.	de rijstzak zij gepresenteerd.
2) Ompoeng Sampoer Ambala	Voorouder Sampoer Ambala en
dohot batoe martindi-tindi,	opeengestapelde stenen,
³⁹⁾ ma gogo ni djoema	de opbrengst van de sawahs zij
	groot.
3) Ompoeng martoea loboe-loboe	Voorouders heilige verlaten <i>hoeta</i>
dohot onan godang,	en grote markt,
godang ma gogo ni djoema.	de opbrengst van de sawahs zij
	overvloedig.
4) Ompoeng martoea Sigoena ni	Voorouder heilige Sigoena ni
lomboe, martoea Siboras,	lomboe en heilige Siboras,

³⁹⁾ Hier is een woord weggelaten, wellicht *godang* of nogmaals: *martindi-tindi*.

marboras ma na nieola.	dat ons veldgewas vrucht moge dragen.
5) Ompoeng Sibornong na godang,
Binanga na godang,
godang ma gogo ni djoema.	Voorouders Grote Sibornong en Grote rivier (zie blz. 104), de oogst der sawahs zij onvergelykelijk.
6) Datoe Bonar ni Adji dohot
Sitahopaon,
lehon dihami gogo.	Datoe Bonar ni Adji en Sitahopaon,
geef ons kracht.
7) Ompoeng na mortoea loboe
dohot daompoeng na martoea
Sitiotio, tio na hami on ndang
marsahit.	Heilige voorouders verlaten <i>hoeta</i> en heilige voorouders Sitio-tio, vrijwaar ons voor ziekten.

Gedurende deze plechtigheid wuiven enige *paniaran* met haar røde schouderdoeken waarin sirih is vastgeknoopt (*manghilaphilaphon* = wuiven), terwijl zij met de andere hand rietstengels schudden. Zij roepen daarbij: „Voorspoedig gedijde het gewas, mogen plagen en ziekten van de rijst verre blijven en de aren zich hoger uitstrekken”.

Daarna heeft plaats het *mangarebar*, d.i. de dans met de lans, uitgevoerd door 10 *paniaran*. Achtereenvolgens naar rechts en links om de buffel lopen, rennen of huppelen de *paniaran* met de spiets waarmee de buffel doodgestoken zal worden in de hand. Deze ceremonie beoogt de *sombaon* de lans te laten zien, waarmee het offerdier gespietst zal worden. Na afloop van deze dans belasten tien *paniaran* zich met het uitdelen van *nitak na goesaran* (meel), dat ze van tevoren in de *djoro-djoro* geplaatst hebben. Na eerst de *partandoek* zijn aandeel te hebben gegeven, ontvangen alle *parbaringin* hun portie.

De *goeroe taon* doet ongepelde rijst in een *pandan-zakje* (*bahoel-bahoel*) en smeekt de *sombaon* om een voorspoedig jaar.

Zijn *tonggo-tonggo* luidt als volgt:

On ma ompoeng Baganding Toea parboeë santi sahat horbo on,
sahat ma gabe taon.

Voorouder Baganding Toea hier is gewijde rijst; neem deze
buffel aan, moge een voorspoedig jaar aanbreken.

Daarna doet de *parhara* rijstkorrels op de hoofden der *parbaringin* (*marroema tondi*) en danst vervolgens op een steen een eigenaardige dans (*daon aloe*).

De *mardjomba*- of afduw-ceremonie neemt daarna een aanvang. Hierbij dansen twee *parbaringin*, één voor de *soehoet-partij*, de meer-genoemde Goeroe Pinadjingdjing, en één voor de onder-*marga* Sirandos met groteske passen naar elkaar toe en deinzen telkens terug onder het maken van afweerbewegingen.

Daarna heeft het *mangarege* plaats, waarbij de *pamantom* de lans aan de *soehoet* overhandigt zeggend: Spiets uw buffel. De *soehoet* geeft de lans aan de *pamantom* terug, zeggend dat hij die taak moet volbrengen. Dit over en weer geven van de lans heeft tot driemaal toe plaats, geschiedt eveneens onder het maken van schijnbewegingen en groteske passen. Eindelijk belandt de lans bij de *pamantom*, die zich klaar maakt om de buffel de dodelijke steken toe te brengen. Voordat hij hiertoe overgaat, strekt hij zijn armen ten hemel om van de natuur-geesten krachten te verkrijgen; daarna gaat hij op een grote steen staan (de z.g. *batoe partonggoan* = steen waarop men bidt) en spreekt, terwijl hij in de hand een sirihpruij vasthoudt, een gebed uit, luidende:

Ba tangihon ma on ompoeng Baganding Toea,
ba noenga sai aoe didok mamantom,
mate ma horbo on pantomonkoe.

Voorouder Baganding Toea, luister naar mij,
ik ben aangewezen om de buffel te spietsen,
moge hij onder mijn steken vallen.

Daarna kauwt hij de sirih fijn, spuigt het rode sap in de palm van zijn rechterhand, loopt op de buffel toe en slaat met de vlakke hand op de plek boven het hart, waar dan een rode sirihvlek op de huid de plaats aanwijst, waar de lans zal worden ingedreven. Reageert de buffel niet op die klap dan zou dit betekenen, dat het dier niet onder de steken zou bezwijken. De *pamantom* neemt de lans ter hand en vraagt aan de aanwezigen:

Hoepantom ma sitoean na torop?

d.w.z.: Zal ik toesteken, gij publiek?

waarop een lid van de *pande na toloe* in beeldspraak antwoordt:

Maninggala di oeroek bolon.

d.i.: Men ploegt nog op de grote heuvelrug,

hetgeen wil zeggen, dat nog niet alle mensen met hun volle aandacht bij het aanstaande gebeuren zijn. Tot driemaal toe herhaalt de *pamantom* zijn vraag, waarop hij telkens hetzelfde antwoord krijgt. Eindelijk zeggen de *pande na toloe*: *pantom ma* (steek toe), welke woorden door het enthousiaste publiek luide worden herhaald en bliksemsnel brengt de *pamantom* zijn eerste steek toe. De buffel siddert doch staat nog overeen, terwijl uit de wond het bloed gutst. Nadat de *pamantom* zijn steek heeft toegebracht stapt hij op een steen: *paradianan ni pamantom* (rustplaats van de *pamantom*), om even op adem te komen. Daarna stoot hij nog snel tweemaal toe. Bij de laatste steek beeft de buffel, waggelt, zakt op zijn knieën en stort neder op de rechterzijde, hetgeen volgens het geloof een goed voorteken is, aangezien daaruit blijkt dat Naga Padoha het offer zegent.

Nadat de buffel onder gejuich van het publiek is neergestort, wrijven twee *parbaringin* zijn bek met het doel bloeduitstorting in de bek te voorkomen, want het geloof zegt, dat indien daaruit bloed komt, de *rodjan* (dysenterie) het land zal teisteren.

Vermeld zij nog dat de *pamantom* hoogstens vijf steken mag toebrengen; is de buffel dan nog niet dood, zo moet hij met knotsslagen in de nek worden afgemaakt. Is de eerste steek reeds dodelijk, dan is dat een buitengewoon gunstig voorteken.

Onder *gondang*-muziek begeeft zich de *pamantom* naar het dorp waar gedanst wordt, na afloop waarvan hij van kleren mag verwisselen. De offerplechtigheid is hiermee afgelopen, allen keren huiswaarts; de *pardjoegoek* met zijn gezellen gaan voorop. De dode buffel blijft gedurende de nacht onder de bewaking van de *soehoet*-partij. Die nacht komen, naar het volksgeloof wil, de natuurgeesten bij het cadaver samen om hun aandeel weg te nemen. De volgende dag (10 Januari) heeft de *djambar*-verdeling plaats van de dode buffel, dan genoemd *eba-eba ni sombaon* (het etensoverschot van de *sombaon*). Hierbij zijn de *paniaran* en de *panoempahi* niet meer aanwezig. Voordat het mes in het buffellichaam wordt gezet, licht de *panoetoeri* de kop van het dier op en plaatst daaronder een zakje (*bahoel*) met gepelde rijst (*parboeë santi* = gewijde rijst). Dit zakje doet dienst als hoofdkussen en wordt dan ook *halang-oeloe ni horbo* (hoofdkussen van de buffel) geheten. Bij deze handeling, *parsantabian* (= vergeving vragen) genaamd, wordt wierook gebrand. Het zakje is dichtgebonden met een weefdraad (*bonang hoempalan*). Daarna telt de *panoetoeri* tot zeven en slacht dan een kuiken op de kop van de buffel. De *panoetoeri* telt opnieuw tot zeven en slaat dan een aarden pot op de buffelkop stuk. Deze pot was gevuld

met *boehoe-boehoe ni sanggar* (de knobbels van *sanggar*-stengels), *lapoeng* (lege padikorreels), *bonang na bontar* (wit garen) en *boenga-boenga* (hibiscus-bloemen), terwijl als deksel het blad van de *soehat*-plant (een cassave) wordt gebruikt.

Een *sipangan paningkiran* van Sipardaboean, genaamd Luther, begeeft zich met ontbloot bovenlijf naar het dode dier en pakt de rechterhoorn. Een *sipangan paningkiran* van Sitorbandolok assisteert Luther en roept dan om een collega van Sirandos om te helpen. Deze komt opdagen en roept op zijn beurt om assistentie van een collega van Simarsoit. Nadat deze is gekomen roept hij om een *pamoengga* (iemand die de messen moet scherpen) van de *marga* Sorganimoesoe, zodat alle vijf *marga* een vertegenwoordiger hebben. De *pamoengga* is er speciaal mee belast de messen scherp te houden, terwijl de andere vier *sipangan paningkiran* tot taak hebben de buffel in stukken te verdelen. Hieronder volgt een schema van de verdeling van het vlees:

de kop: voor de *soehoet*, *pande na toloe* en *sipangan paningkiran*.

hae bona siamoen (rechterdijbeen van de achterpoot): Amar Hoeling, de *soehoet taon* van Sorganimoesoe.

hae bona hambirang (linkerdijbeen van de achterpoot): Simarsoit.

hae tangan siamoen (rechterdijbeen van de voorpoot): Sitorbandolok.

hae tangan hambirang (linkerdijbeen van de voorpoot): Sirandos.

ihoer (staartgedeelte): Sipardaboean, daar deze *marga* bij het volgende *horbo bioes*-feest als *soehoet* zal optreden.

poesoe-poesoe (hart), *hakkap* (een deel van de borst), *limpa* (lever), *pia* (nieren), *gompangan* (vleesgedeelte bij de wervelkolom), *solotan* (vleesgedeelte bij het bekken) en *tompian* (nekgedeelte): *pande na toloe*.

rechteronderbeen van de achterpoot: *parhara*.

linkeronderbeen van de achterpoot: *goeroe taon*.

rechteronderbeen van de voorpoot: *sibaso taon* van Sirandos.

linkeronderbeen van de voorpoot: *sibaso taon* van Sorganimoesoe.

1 *poesoran* (een gedeelte van de huid met een haarwervel): *partandoek*.

1 *poesoran* (haarwervel): Boroe na Mora.

bontar (het bloed), *boetoeha tapol* (ingewanden), *lapaän* (onderste borstgedeelte) en *boetoeha* (ingewanden): *parsanggoel na gandjang* voor elk hunner een stukje.

tampoeroeng (lebmaag): Sipardaboean.

De honderden *parripe*, die bijgedragen hebben in de kosten van het offerfeest, krijgen ieder een stukje van het aandeel dat aan hun onder-

marga toekomt. Vanzelfsprekend is dat niet groter dan een dobbelsteentje, doch dit doet er niet toe. Ook zij delen in het heil.

V. *Betekenis van het bioes-offer.*

Wie getuige geweest is van het *bioes*-offerfeest der Sihotangers, moet wel tot het besluit zijn gekomen, dat deze eenvoudige landbouwers op een volkomen ongedwongen en nooit haperende wijze een voorstelling geven van een gewichtig gebeuren uit het leven hunner voorouders. Repetities schijnen aan zulk een feest niet vooraf te gaan, toch verloopt alles natuurlijk, alleen de vrij eentonige muziek houdt in haar afwisselende speelwijzen de handeling op gang. Helaas is er van de Batakse mythologie nog maar weinig studie gemaakt. Hetzelfde geldt voor de offerpraktijken met de daarbij opgedragen offers en gebezigde planten en voor de Batakse muziek.

Wat de planten betreft weten we wel, dat reeds in oude tijden de Bataks ten behoeve van hun religie goed omheinde tuinen van de meest uiteenlopende boom- en grassoorten bezaten ⁴⁰⁾, die door een kluizenaar en door slangen werden bewoond en bewaakt. De *hariara*, een grote ficus, waarvan Bartlett gist dat het de boom van Hari en Hara (Vishnu en Siva) is ⁴¹⁾, die veel op markten en graven van aanzienlijken voorkomt, staat met de *baringin* en de *djabi djabi* als hemelbomen wel in het midden van de belangstelling ⁴²⁾. Weinig weten we nog af van de religieuze betekenis van de *bane bane*, *hase hase*, *nganka*, *roebe*, *sanggar*, *sialagoendi*, *silindjoeang*, *sitohap* en *sona*, alle reeds eerder genoemd. Alleen ten aanzien van het *sanggar-riet* (*Anthistiria ciliata*), dat in de Batakse literatuur veelvuldig genoemd wordt, moge een enkele opmerking gemaakt worden, aangezien men het *bioes*-feest ook *parsanggaran*-

⁴⁰⁾ Belangrijke gegevens over deze tuinen zijn te vinden in: The sacred edifices of The Batak of Sumatra van H. H. Bartlett, Univ. Mich.; Occ. Contrib. Mus. Anthropol. Ann Arbor; 1934. Deze schrijver verrijkte de literatuur over de Batakse godsdienst met verschillende uitstekende bijdragen.

⁴¹⁾ Bartlett edifices bij Pl. XXII. Dr Voorhoeve tekent bij Bartlett's gissing het volgende aan: „deze afleiding lijkt mij fantastisch, *ara* is ongetwijfeld een Indonesisch woord. Ik denk mij de afleiding als volgt: *hajuara* —→ *haiara* (volgens Tob. spr. blz. 18 reg. 4) —→ *hariara* (volgens blz. 78 laatste Aanm.)”

⁴²⁾ Mangaradja Salomo glr Patoean Sarangnadiborngin. Tarombo Borbor Morsada, 1938; blz. 15; Ypes t.a.p. blz. 391, 437; Hasan glr Soetan Pane Paroe-hoem, Korte Legende van een deel der stamvaders der bewoners van Tapanoei en Oostkust van Sumatra, 1938; blz. 35.

feest noemt ⁴³⁾. De *sanggar* heet wel de makker van de *hariara* ⁴⁴⁾, wordt bij de aanvang van de akkerbouw naast een *waringin*-tak in de sawah gestoken ⁴⁵⁾ en geldt in het algemeen als een vruchtbaarheids-symbool ⁴⁶⁾. In bovenstaande beschrijving van het *bioes*-feest zien we enige malen (blz. 100) het schudden met het *sanggar-riet* vermeld, doch de daar gegeven verklaring (het onschadelijk maken van veld-ratten) lijkt weinig bevredigend i.v.m. het benoemen van het feest naar dit riet. Nu vinden we bij Schröder opgemerkt, dat soortgelijke stam-feesten bij de Dajaks op een gegeven moment gepaard gaan met een vrij geslachtelijk verkeer en dat deze idee ook bij de Bataks niet onbekend is, blijkt uit hetgeen Ypes ons mededeelt over zulk een offerfeest te Balige ⁴⁷⁾. Bosch merkt in zijn Gouden Kiem op dat de rietstengel het membrum virile voorstelt ⁴⁸⁾ en het komt mij niet onaannemelijk voor, dat ook bij de Bataks die opvatting bekend is (geweest?).

Wat de muziek betreft, Schröder meent, dat het woord *bioes*, dat ook wel als *boes* of *boejoes* voorkomt, afgeleid is van *iboes*, een palm waarvan grote trommels vervaardigd worden ⁴⁹⁾. De juistheid van deze verklaring in het midden latend, moet toch worden aangetekend, dat de offerande ook aangeduid wordt als *manggondanghon horbo* en als *mandoedoe borngin*, d.i. het doffe nachtelijke trommelen, waarbij de *sombaon* in de *pardjoegoek* vaart. De muziek waardoor de godheid spreekt tot het mensdom en waarmee de mens de goden aanroept en eert, staat in hoog aanzien en het orkest wordt bij de ceremoniële vlees-verdeling met een aandeel vereerd.

De Batak verklaart gemeenlijk, dat het *bioes*-feest tot doel heeft onder het opdragen van een offer de *sombaon* te aanbidden (*peleon sombaon*) om de seizoenen op gang te houden en voorspoed deelachtig te worden, weshalve zulk een feest tussentijds wel gegeven wordt, wanneer er grote droogte, hongersnood of een epidemie heerst. Volgens sommigen zou het doel geen ander zijn, dan het afsmecken van regen en zeker is het, dat tijdens zulk een offerfeest de *parhara* tot toeschouwers, die een grote hoed of een geopend zonnescerm dragen, zegt: „Zet je

⁴³⁾ Ypes t.a.p. blz. 299 en 302; Borbor Morsada blz. 50; Soetan Pane t.a.p. blz. 35.

⁴⁴⁾ Joustra in B.K.I. 73, 1917; blz. 330.

⁴⁵⁾ Winkler t.a.p. blz. 141.

⁴⁶⁾ Huender in B.K.I. 85, 1929, blz. 513.

⁴⁷⁾ Ypes t.a.p. blz. 296.

⁴⁸⁾ T.a.p. blz. 196 (1948).

⁴⁹⁾ Adatrechtbundel 20, blz. 19. Dr Voorhoeve acht *boejoes* de oorspronkelijke vorm en samenhang met *iboes* onmogelijk.

hoed af (of doe je *pajoeng* neer); wou je soms de regen tegenhouden, waarom we juist smeken". Een plaatselijke verklaring ziet in het feest een verjaardagviering van de *onan* (markt)⁵⁰). Belangwekkender is de uitleg van het oogstjaar als een verlofings- en huwelijksuitbeelding, waarbij op de grote offerdag de drie huwelijksgroepen: de grondgerechtigde, de bruidgevende en de bruidnemende *marga* samenwerken. Dan wordt geëerd de heilbrengende oer-*hoela hoela* (bruidgever) begin van de matrilineale lijn, de *mataniari so gokgahon* (onuitputtelijke bron van zegen (fig.)) in wezen de godheid zelf, want de stamvaders der vier oude kernhoofden huwden godendochters. Zo is de god Mangala-boelan de stamgod van Sihotang⁵¹). Het wenken van het heil (blz. 106) geldt dus deze oer-*hoela hoela*. Aangezien de uit buffels bestaande bruidsprijs niet in die vorm aan de godheid kon worden uitgekeerd, wordt haar jaarlijks een buffel geofferd, die als heilmaal door de drie huwgroepen wordt verorberd⁵²). Als volgende verklaring noem ik dan die van de offerbuffel als *horbo saem*, d.i. de vervangingsbuffel, die beladen met de zonden van de gehele *bioes* ten offer gebracht wordt om de gemeenschap van haar schuld te verlossen (*scape goat*-gedachte). Dit verklaart de rondgang, die men met het offerdier langs alle dorpen in het landschap maakt, alvorens het naar de *parbioesan* te leiden. Min of meer hiermee samen hangt een uit Zuidelijk Batakland afkomstige verklaring, volgens welke de oude Bataks na het overlijden van een geëerde vorst, het vlees van zijn lijk verdeelden en nuttigden, hetgeen later door een Islamietisch vorst verboden werd, waarop het gebruik ontstond in plaats van het vorstelijk lichaam een buffel te verorberen⁵³). Ook andere verklaringen zien in het offer van de buffel een voormalig mensenoffer⁵⁴).

Als aanknopingspunt voor de verklaring van de offerande heb ik gekozen de driemaal herhaalde verlovingsscène waarin Boroe na Mora aan Datoe Bonar ni Adji de verlovingssirih poogt aan te bieden. Dat een jong meisje een verlofingsaanzoek doet bij een jonge man is tegengesteld aan hetgeen de adat voorschrijft en wordt *pasoehar aek toe djoeloe* geheten, dit is: het water naar boven doen stromen. Aangezien in de godenwereld veel gebeurt op tegengestelde wijze van aards gebeuren,

⁵⁰) Ypes t.a.p. blz. 390-1.

⁵¹) Voorhoeve Overzicht blz. 67.

⁵²) Vgl. ook Ypes t.a.p. blz. 301.

⁵³) Vgl. Partoengkoan 25 Februari 1939.

⁵⁴) Vgl. Voorhoeve in Deli-Courant 19 Januari 1939 en E. M. Loeb, Sumatra, 1935; blz. 93.

1. Het publiek komt van heinde en ver. 2. Dans der paniaran bij het rokende vuur.
3. Pande Bolon.

4. De pardjoegoek of partandoek na godang. 5. De pardjoegoek staande tijdens het manghilaphon. 6. Pardjoegoek met gevolg. 7. De partandoek afgeschut.

8

9

10

11

8. Het rondleiden van de buffel om de borotan.

9. Mombang bij de parbioesan. 10. De buffel aan de borotan. 11. Sagoe sagoe

patedakkon.

12. Dans der paniaran om de buffel. 13. Dans van de Radja Djaoe. 14. Dans der parbaringin voor de muziek. 15. Verdeling van de buffel.

moet deze drievoudige verloving ook in de hemel hebben plaats gevonden, hetgeen inderdaad het geval is. Batara Goeroe verwekte bij zijn vrouw één zoon, de grote tovenaars Datoe Tantan Debata Goeroe Badia Porhas⁵⁵⁾ en een tweeling, waarvan het eerstgeboren meisje, Siboroe Sorbadjati, haar jongere zusje Siboroe Deakparoejar heette. De broer van Batara Goeroe: Soripada kreeg een zoon Si Radja Ilik (hagedis), die er min of meer uitzag als een kameleon. Zijn naam werd Si Radja Enda-enda, Si Radja Endapati enz., zijn woonplaats was een zonderling gebouwde *pantangan* (d.i. de toverhut van een Batakse *datoe*), waarin hij zich zorgvuldig verborgen hield. De wederzijdse ouders hadden afgesproken, dat Sorbadjati haar neef Endapati ten huwelijk zou gaan vragen; de bruidschat was al voorgeschoten. Soerbadjati ging dus met haar zusje Deakparoejar naar het dorp van Si Radja Enda-enda en vroeg hem in een aardig versje om zijn liefde. Het antwoord luidde: „Trek de langste haar uit je haarwrong, blaas hem naar mijn huistrap (die van messing vervaardigd was) en als hij niet breekt, kom dan maar boven”. In werkelijkheid had Enda-enda meer aandacht voor het jongere zusje, dat zich aan de poort van het dorp had opgesteld met op het hoofd een schitterend gouden toveramulet, die zij van haar broer Badia Porhas gekregen had en waarvan zulk een wonderlijk verblindend licht uitstraalde, dat Endapati slechts aandacht had voor de bekoorlijke draagster van het sieraad. Intussen blies Sorbadjati haar langste hoofdhaar naar het huistrapje; edoch het haartje brak en diep ellendig rende ze naar haar eigen dorp terug, wierp zich daar op het dorpsplein voor en achterover, naar links en naar rechts en op de vraag van haar broer wat er aan de hand was, bracht ze diep beschaamd verslag uit van haar mislukt aanzoek, daarbij haar ongeluk terecht toeschrijvend aan haar jongere zuster met het toversieraad. Broerlief verschaft nu ook haar een toverjuweel, waarop een tweede aanzoek volgt, doch thans blijkt Paroejar's amulet het in kracht nog te winnen van die van Sorbadjati. Pas als de verliefde maagd, door haar broer geheel in gewijde kleding gehuld, haar aanzoek voor de derde maal afsteekt, blijkt haar hoofdhaar bestand te zijn tegen de tegenwerkende toverkracht. Het wicht stormt nu de *pantangan* van Endapati binnen, ziet daar het monster zitten en is in één fikse sprong weer buiten. Terug vlucht ze naar haar eigen dorp, roept door een nieuwe wanhoopsscène haar broer tot zich, wie ze haar nood klaagt, zeggende in geen geval met zulk een wangedrocht te

⁵⁵⁾ Van de in dit verhaal vermelde figuren laat ik de breedsprakige erenamen korthedshalve achterwege.

willen huwen. Evenwel, van een verbreking der huwelijksbelofte kan geen sprake zijn. De bruidschat zou dan dubbel terugbetaald moeten worden, bovendien zou over beide families grote schande komen.

Als er aanhoudend druk wordt geoefend op Sorbadjati toch haar wanstaltige neef als man te aanvaarden, wendt ze zich tot het grote medium, vrouwe Sibasopait, de vaak geraadpleegde helderziende, wier uitspraken steeds opgevolgd worden. Deze vertelt haar in schone beeldspraak, dat Siradja Enda nu eenmaal haar aangewezen disgenoot is en dat daaraan niets kan veranderd worden. Badia Porhas, haar broer, brengt zij van deze uitspraak op de hoogte en geeft hem opdracht 's avonds op het dorpsplein het trommelorkest op te stellen, want zij wil nog eenmaal ter ere van haar familie dansen. Dat gebeurt en de gehele nacht door danst de jonge maagd voor haar vaders huis. Doch als het eerste hanengekraai zich laat horen spreekt zij tot haar familie: „De dageraad breekt aan, straks straalt de zon aan het gewelf, ziet nu toe op mijn dans, gij vader, moeder, gij broer en zusje”. En de dirigent verzoekt zij te spelen de dans van het elastische koord, dat op- en neerveert, doch niet breekt, de afscheidsmelodie van Sorbadjati. En ze buigt het ranke lijf naar voren, ze strekt het recht, ze buigt naar achter, ze veert weer op, ze springt op het rek waar het brandhout gestapeld ligt, ze springt op het balkon van haar vaders huis en dan in een geweldige boog stort ze zich midden op het dorpsplein, waarin zij verzinkt, zeven suikerpalmten diep. Dan is er diepe droefenis bij ouders, broer en zusje.

Later groeide uit Sorbadjati's rustplaats midden op het dorpsplein een suikerpalm (*bagot*) op, waarvan het harde hout uit haar beenderen, de merg uit haar buik, de bast uit haar kleed, de idjoek uit haar haren, de bladeren uit haar handen, de nerven (*lidi*) uit haar vingers, de tapogen uit haar ogen en de zoete druppels sap uit haar tranen voortkwamen⁵⁶). En het is daarom, dat tot op de huidige dag het sap van de suikerpalm geen bestanddeel mag uitmaken van de aan de Godheid op te dragen offeranden.

Nog later stierf Endapati; uit zijn dijen groeide de bamboe, uit zijn knieschijven kwamen voort de bamboeknoesten, uit zijn knokkels de ogen waaruit de jonge bamboebladeren spruiten, uit zijn staart de stekelige bladeinden van de rotan, uit zijn vingers de bindrotan; uit zijn

⁵⁶) Wäldemar Poestaha blz. 21 voegt aan dit verhaal, dat ik aan de Borbor Morsada ontleend heb, toe dat uit Sorbadjati's linkerzijde de kamferboom, *hapoersia*, ontsproot.

tenen de dikke rotan, uit zijn bovenarmen de *soelpi*⁵⁷⁾, uit zijn buik de *boear-boear*-palm en uit zijn tong een grassoort. En daarom is het niet toegestaan, dat de *bagot* een huwelijksaanzoek doet bij de bamboeladder (*sige*), doch dient laatstgenoemde tot op de huidige dag zijn aanzoek te doen bij de *bagot*, m.a.w. de man moet de vrouw ten huwelijk vragen.

De vraag is nu: mogen we met Boroe na Mora, die in de ethnologische literatuur herhaaldelijk wordt genoemd als een boosaardige vrouwelijke geest, die in de *tonggo tonggo* regelmatig aangeroepen wordt, meest tezamen met *boráspati ni tano*⁵⁸⁾ en die te Sihotang danst met Datoe Bonar ni Adji, het godendochtertje Sorbadjati gelijkstellen? Zonder twijfel m.i., want een der vele bijnamen van Boroe na Mora is *na manimboeng toe lombang* (d.i. „die in de afgrond sprong”), terwijl andere toenames betrekking hebben op haar gewelddadige dood en het zich onttrekken aan het huwelijksleven⁵⁹⁾. Bovendien wordt in een *tonggo tonggo* verklaard: *Nan Djatia (-radja) moela ni Boroe na Mora*, dit is: Djatia is de oorsprong van de Boroe na Mora⁶⁰⁾ en het is zeker niet gewaagd Djatia met Sorbadjati te identificeren. Dat zij *na mora* (= de rijke) wordt genoemd vindt zijn verklaring in de rijkdom die zij de tijfenaar brengt door haar tranen. De palmwijnapper, die de suikerpalm als zijn bruid aanspreekt, zegt dan ook bij het ophangen van de palmwijnkoker: „Ween maar flink prinses, opdat ik rijk worde”.

In Datoe Bonar ni Adji mogen we dan Endapati herkennen, die Waldemar aanduidt als de *siganding soeroe soeroean* der *debata djoe-djoengan*, de gevlekte bode der bescheringoden⁶¹⁾.

Deze episode nu, gaat in de mythologie vooraf aan de schepping der

⁵⁷⁾ Volgens van der Tuuk's woordenboek is *soelpi* een fijne rotansoort. De Heer Ypes vestigde er mijn aandacht op, dat van der Tuuk niet zoals bij andere rotan-soortnamen, waarvoor hij steeds het woord „*hotang*” plaatste, spreekt van *hotang soelpi*.

⁵⁸⁾ Vgl. Warneck Religion blz. 95.

⁵⁹⁾ Winkler, t.a.p. blz. 8, 68 en 159.

⁶⁰⁾ Ypes t.a.p. blz. 175 noot 1. Van deze *tonggo* leverde Dr Voorhoeve mij een vertaling; van de overige aanroepformulieren in Ypes' encyclopaedisch boekwerk, waarvan door de bloemrijke priester taal al evenmin een zinvolle Nederlandse weergave viel op te stellen, heeft de Heer Ypes zelf met veel geduld een woordelijke vertaling voor mij gemaakt, aangezien ik de inhoud van veel belang achtte voor het verkrijgen van inzicht in de offerpraktijken. Aan beide heren mijn vriendelijke dank.

⁶¹⁾ Ofschoon van deze godheid verteld wordt, dat hij als dondergod in de onderste hemellaag verblijft (Loeb t.a.p. blz. 76), vraag ik me toch af, of deze Endapati niet identiek is met Boraspati en of hij niet evenzeer in verband staat met de cultuurheroïne Nan Djomba Ilik, die aan mensen en geesten het fijne vlechtwerk heeft geleerd. Helder is de samenhang in ieder geval niet. Vgl. Voorhoeve in B.K.I. 108, 1952 blz. 85 en de daar vermelde literatuur.

aarde door Si Boroe Deak Paroedjar. De Borbor Morsada immers vertelt, dat overeenkomstig de adat Sorbadjati na haar verscheiden, als verloofde van Radja Endapati werd opgevolgd door haar jongere zusje. Deze weet evenzeer aan een huwelijk te ontkomen door langs een door haar zelf gesponnen draad de hemel te verlaten, zogenaamd om haar kluwen garen, dat naar beneden gevallen was te gaan halen. Aangezien Deak Paroedjar weigert naar de bovenwereld terug te keren, stelt Moeladjadi na Bolon, de oppergod, haar door tussenkomst van de hemelbode de zwaluw *leang leang mandi*, de rode *oentoeng oentoeng*- en de zwarte *borong-borong*-kever materiaal beschikbaar om de aarde te scheppen, waarbij ze in haar werk gestoord wordt door Naga Padoha en de grote vis Loemba loemba, die op last van de Heer die zich niet laat bedekken, de vorst van het grote lichtschijnsel, de zevenhoornige vorst (Ompoentoean Soringgoepan, Ompoe Radja Silo na bolon, Ompoe Radja Sipitoe tandoek), door hun kronkelen en wentelen de schepping tot zevenmaal toe te niet doen ⁶²⁾.

We mogen dus verwachten, dat het Sihotangse offer zelf de uitbeelding is van een scheppingsverhaal.

De Batakse voorstellingen aangaande het ontstaan van de aarde en daarop heersende samenlevingsordening komen in vele opzichten overeen met die welke Schärer ons zo uitnemend beschreven heeft voor de Ngadju-Dajaks ⁶³⁾. Ook bij de Bataks openbaart de hoogste godheid Moeladjadi na Bolon zich in twee verschijningsvormen: de neushoornvogel (*onggang*) met als symbool de lans, en de slang (*naga*) met als symbool het weefsel. *Onggang* en *naga* behoren onderscheidenlijk in boven- en in onderwereld thuis. Van de neushoornvogel heeft Pleyte reeds in 1885 de algemene betekenis voor de Indonesische godsdiensten vermoed ⁶⁴⁾. Voor de Bataklanden verwees hij naar Hagen's opstel uit 1882 beschrijvende een bij een dodenfeest uitgevoerde dans, waarbij een gemaskerd individu (het mannetje) danst met een *koeda koeda* of paardenfiguur (het vrouwtje), echter niet in de gedaante van een paard, doch van een neushoornvogel. Bartlett, die op dit onderwerp enige malen terugkomt en die van beide dansfiguren enige treffende afbeel-

⁶²⁾ Dr Voorhoeve merkt bij deze namen op: „*ringgoep* = bedekken kan ik nergens vinden. Zou *soringgoepan* niet staan voor *saringgoepan* = de knobbelige (padde)? *Silo* lijkt me in deze naam eerder = *silo silo*, otter”.

⁶³⁾ H. Schärer, Die Gottesidee der Ngadju Dajak in Süd-Borneo, Proefschrift Leiden, 1946.

⁶⁴⁾ C. M. Pleyte Wzn. Pratiques et croyances relatives au bucéros dans l'Archipel Indien, Revue d'Ethnographie, 1885; Dr B. Hagen Beiträge zur Kenntniss der Batakreligion T.B.G. 1883, blz. 517.

dingen geeft, knoopt hieraan de opmerking vast, dat paard en neushoornvogel zijn „more or less interchangeable” ⁶⁵). Ook wijst hij op de scheepjesvormige doodkist, waarvan de uiteinden kop en staart van een neushoornvogel uitbeelden, zoals trouwens reeds Taf. I fig. 1 van Hagen's artikel te zien gaf. Merkwaardig is ook de boegversiering van een Sembiring - Bataks dodenscheepje in de vorm van een paardekop, waaruit achter de oren een neushoornvogelkop verrijst ⁶⁶).

In namen van bergen, landschappen en vorsten komt *onggang* of *sionggang* veelvuldig voor ⁶⁷). Merkwaardig is het daarom, dat men deze hemelvogel zo zelden bij name vermeld vindt bij Batakse religieuze plechtigheden, in tegenstelling tot wat Zuid-Nias te zien geeft, waar bij de vroegere *börö n'adœ*-feesten de *gogowaja seboea* (de grote neushoornvogel) in de gebeden een voorname plaats inneemt ⁶⁸). Ook op Niassé stenen herdenkingsmonumenten en aan doodkisten komt het neushoornvogelmotief voor.

In de Batakse priester taal is het echter gebruikelijk hogere wezens op verhulde wijze aan te duiden door middel van erenamen, aangevende hun bijzondere eigenschappen, functies, verblijfplaatsen e.d. ⁶⁹). Niettemin zagen we, dat in een der Sihotangse media de geest van Nai Palasionggang pleegt te varen (boven blz. 41), terwijl in de *tonggo tonggo* van noot 1 blz. 179—180 van Ypes' boek *Onggang Debata* voorkomt als naam voor Deak Pároedjar ⁷⁰), die ingevolge goddelijke opdracht de aarde schiep met op de kluizenaarsberg een omheinde tuin vol heilige gewassen en met in het oerdorp nog andere cultuuruitingen, zoals de gehele architectuur ⁷¹). In de *panggorda* staat de *onggang* in de plaats van de *garoeda* (*gorda*) ⁷²).

⁶⁵) The sacred edifices. enz. blz. 21. Labors of the Datoe II, Pap. Mich. Acad. Sci. Arts and Letters XIV, 1931; pl. I-V.

Het paard is bij uitstek het offerdier, dat aan de *debata na toloe* opgedragen wordt.

⁶⁶) Vgl. A. N. J. Th. à Th. van der Hoop, Indonesische siermotieven 1949; plaat LXXVIII en Loeb t.a.p. 1935, Picture 25.

⁶⁷) Als berg: J. Frh. von Brenner, Besuch bei den Kannibalen Sumatras, 1891; blz. 149, als landschap in Oeloean: Soetan Pane t.a.p. blz. 26 en 35, in vorstennamen Waldemar t.a.p. blz. 38 en 245.

⁶⁸) Over deze *börö n'adœ*-feesten hoop ik te gelegener tijd iets mede te delen. Vgl. Schröder Nias 1917, I, blz. 585 v.

⁶⁹) Sprekende voorbeelden leveren de *tonggo tonggo* op blz. 177 e.v. van Ypes' boek.

⁷⁰) Dit tekende m.i. terecht de Heer Ypes aan bij de voor mij gemaakte vertaling.

⁷¹) Borbor Morsada blz. 21 en 22. Deze tuin heet porlak porlak Sisoding op de berg Siboeniboeni. Vgl. voor zulke tuinen Bartlett edifices.

⁷²) Pleyte Verhalen blz. 278.

Als tegenspelers van Moeladjadi na Bolon en Sideakparoedjar vinden we voor de onderwereld de reeds genoemde Ompoe Radja Sipitoe tandoek en Naga Padoha vermeld. Over eerstgenoemde figuur is weinig bekend ⁷³⁾. Hij heet ook wel Sipitoe oeloe. Waldemar stelt Sipitoe tandoek gelijk met Naga Padoha, die de god Balaboelan (Mangalaboelan) als broer heeft, doch de Borbor Morsada laat de zevenhoornige aan Naga Padoha de opdracht geven de schepping te verstoren ⁷⁴⁾.

Van Naga Padoha zelf is meer bekend. Dat hij de tegenspeler is van de *onggang* komt geheel overeen met de vijandschap in de natuur tussen *onggang* en slang ⁷⁵⁾. Aangaande zijn oorsprong geven de mythen tegenstrijdige voorstellingen ⁷⁶⁾. Volgens een verhaal van het landschapshoofd te Pangoeroeran R. H. Domitian Nadeak, zond Moeladjadi na Bolon, toen Deak Paroedjar weigerde naar de hemel terug te keren, Radja Padoha naar de aarde om haar werk, de schepping der middenwereld, te vervloeken. Haarzelf mocht hij niet te na komen, want zij was al verloofd met haar neef. Padoha stapte toen op een *batoe lamak pandegean* (een stapsteen) op kaap Toektoek Siasoe bij Ambarita, dus ver van het oerdorp Siandjoer Moela-moela, waar Deakparoedjar verbleef. Hij vervloekte en verstoorde haar schepping, vooral omdat ze niet inging op zijn liefdesverklaring. Door deze ongehoorzaamheid aan het goddelijk bevel had hij het bij Moeladjadi verkorven, die nu weer Deakparoedjar ging steunen. Laatstgenoemde lokte Padoha tot zich, die toen zijn tweede reuzenstap maakte naar de stapsteen, de *batoe panomba* te Pangoeroeran, waarop zijn voetspoor nog te zien is. Door een list wist ze de nogal tamme draak Padoha te bewegen zich met een drietal ijzeren kettingen, *rante siboea* (krokodillenkettingen), haar door Moeladjadi verschaft, te laten boeien en daarna in het onderwereldgat te stappen, dat zich op 15 meter afstand bevindt van de stapsteen. De dorpsoudsten van Pangoeroeran hebben vergeefs gepoogd van dit gat

⁷³⁾ Met deze onderwereld-lichtgod zal wel Pane bedoeld zijn.

⁷⁴⁾ Waldemar poestaha blz. 12. Op blz. 16 beschrijft W. hoe Moeladjadi zijn *toelang*-staf door Deak Paroedjar naast haar gevallen kluwen garen diep in de wereldzee liet steken, zodat de draad, die in de hemel nog aan haar spinnewiel vast zat, zich aan die staf vasthechte, waardoor zij, hangende aan die draad, waarlangs ze naar de middenwereld afdaalde, enig houvast kreeg: *margour ma i „sipitoe tandoek, sisia oeloe”* d.w.z. [de staf] heette: de zevenhoornige, de negenhoofdige.

⁷⁵⁾ E. Modigliani, *Un Viaggio a Nias*, 1890, blz. 391.

⁷⁶⁾ In Waldemar's poestaha (blz. 14) huwt Naga Padoha met de dochter van Mangalaboelan: Naroedang oeloe begoe, die was de oorsprong van alle *naga naga ni sombaon*.

de diepte te peilen en begrijpende dat het tot in de onderwereld reikte, hebben ze de opening voorgoed overdekt.

Verder vertelt dit verhaal nog, dat Padoha aardbevingen veroorzaakt wanneer hij gekweld wordt door een grote bloedzuiger en een kreeft, die Paroedjar hem had meegegeven.

In andere lezingen van de scheppingsmythe is Naga Padoha eenvoudig de oer-onderwereldslang die de schepping verstoort, waarbij van een bok of ander dier niet gesproken wordt, terwijl een derde variant de *naga* vervangt door een bok, bij wie Moeladjadi zelf de aarde op de hoorns plempt. Het heeft er veel van dat verschillende mythologische voorstellingen aangaande de onderwereld door elkaar gemengd zijn. Eén bewijs daarvoor is de passage betreffende het zwaardheft (*soehoel*). Deak Paroedjar stak de geketende *naga* zo heftig een zwaard in het lichaam, dat het heft (*soehoel*) afbrak en de draak de aarde deed beven. Vandaar dat de Batak bij een aardbeving *soehoel* roept om Naga Padoha aan zijn strijd tegen Paroedjar te herinneren. In de mythe die Moeladjadi de aarde laat aanbrengen op een houtvlot bovenop de horens van de bok, breekt van een beitel het heft af, waarbij de bok zich beweegt en Moeladjadi hem gelast zich stil te houden. Hierbij heeft het *soehoel*-geroep al minder zin. Geheel zineloos wordt het in de lezing van de Borbor Morsada waarbij de horzel Naga Padoha steekt.

Zeker is het, dat op Sumatra verschillende voorstellingen betreffende de onderwereld in diergestalte voorkomen. De Minangkabauer meent, dat een rund gelegen is in de kronkels van de oerslang en dat de wereld rust op de runderhoorns. Vraagt men een Minangkabaus hoofd hoever zijn rechten gaan, dan antwoordt hij: *hinggo' an awan keatèh, hinggo' an tandoea' lomboe kebawah*, d.i. tot de wolken naar boven, tot de runderhoorns naar beneden. Het gehele aardbestel heet hij *oela lomboe*⁷⁷⁾.

Bij de Bataks is het niet anders gesteld, de aarde en haar fundament bestaan uit een gehoornd dier (buffel, rund of bok) op Naga Padoha. Het gehoornde dier is niet alleen de aardedragers maar ook de aarde en wereldorde zelf. De gehele Batakse samenleving noemt men dan ook de twee hoorns (Lontong en Soemba), bestuurd door de *siopat poesoran*, d.i. de vier haarwervels⁷⁸⁾, tevens titel der vier kernhoofden. Als offer-

⁷⁷⁾ Vgl. Voorhoeve volksverhalen blz. 143 einde van no. 119. De schrijver vestigde mijn aandacht op de Simaloengoense uitdrukkingen: *sinlopah korbou*, die aan de (andere) kant van de buffel zijn, d.i. buiten de eigen gemeenschap; *hoe lopah korbou* d.i. naar het buitenland.

⁷⁸⁾ Ook andere titels zijn voor zulke viertallen van hoofden in gebruik, zoals *siopat paoeng, radja na opat* enz.

buffel heeft men daarom nodig een *horbo sitingko tandoek djala siopat poesoran*, d.i. een buffel met rondgebogen hoorns en vier haarwervels. Van deze haarwervels, die bij de vleesuitdeling uitgesneden worden, krijgt elk der kernhoofden er een tezamen met de hem toekomende voor-, of achterbout. Stort bij het buffeloffer het offerdier neer op de goede zijde, dan betekent dit, dat Naga Padoha bereid is het te ondersteunen en dat uit de offerdood het nieuwe heil in een nieuwe jaarorde verrezen is. Deze nieuwe orde komt tot uitdrukking bij de offervleesverdeling: wanneer aan alle functionarissen, onder-*marga* en aanverwante groepen, een hun bepaald toekomend deel wordt uitgereikt. Het staartstuk komt aan de onder-*marga*, die bij het volgende *bioes*-feest de *soehoet*-groep levert, zodat deze zich op die gewichtige taak kan voorbereiden.

De schepping komt voort uit een samentreffen van machten uit boven- en onderwereld, hetgeen plaats vindt in de wereldboom, d.i. bij de offerande; in de slachtpaal (*borotan*). Het zoeken, vellen, vervoeren, versieren en planten van de *borotan* geschiedt met nauwgezette voorzorgen en onder het uitspreken van gebedsformulieren. Heeft men een boom van de geschikte houtsoort gevonden ⁷⁹⁾, dan roept men eerst de bovenwereldslangen en godheden dezer aarde op, waarbij men wierook brandt. Dan worden de hoogste goden van boven- en onderwereld verzocht neer te dalen en op te stijgen. In het dorp wordt de paal aan de brede top voorzien van een vierspakig wiel; waarboven een uitholling gevuld met *tambatoea*, een met de kleefmassa van de neushoornvogel gemengde toverbrij. Het wiel wordt met verschillende soorten boombladeren versierd; krijgt daardoor enigszins het uiterlijk van een levende boom ⁸⁰⁾. Daaroverheen hangt men wel een Atjehse *oelos* of een stuk wit goed, voorstellende de *tano solam* (het reine land der *halak djaoe* of Maleiers), waardoorheen de boom in de hemel boort (*soendoeng di langit*) ⁸¹⁾. De boom wordt geplant in een gat zo diep dat een mens tot het middel daarin verdwijnt. Op de onderkant van de paal of op een metalen plaatje, dat met een levend kuiken als onderlegger van de offerpaal in het plantgat gedaan wordt, tekent men een dubbel magisch kwadraat, met in de middelste achthoek een schildpadje. Dit is de *naga*

⁷⁹⁾ Geschikte bomen zijn de *hariara*, *djoengdjoeng boehit*, *sarong marnaek* (t.r. *saroemarnaek*), *andarast*, *andoelpak* enz.

⁸⁰⁾ In Sihotang volstond men met het aanbrengen van een tweetal gekruiste stokken versierd met palmbladeren. Fraai versierde offerpalen staan afgebeeld bij Ypes t.a.p. blz. 433 en bij Bartlett Labors I plaat X.

⁸¹⁾ Dit wordt bij voorkeur gezegd van de *waringin*, die dan ook de offerboom par excellence is.

*hoerma ditano*⁸²). Het komt ook voor, dat met rood, wit en zwart meel zulk een figuur op de offerplaats wordt uitgestrooid. Middenin plant men de slachtpaal, hetgeen betekent, dat deze tot in de onderwereld reikt.

Ten einde de mij toegemeten plaatsruimte niet te overschrijden geef ik tot slot enige aantekeningen bij bepaalde momenten van de offerplechtigheid.

Als bij de *patedakkon*-plechtigheid de gehele gemeenschapsordening voor de godheid blootgelegd wordt, zit de groothoorn drager in of voor zijn kluis. Met de uit zijn hoofddoek neerdalende slangen is hij zelf een uitbeelding van *naga padoha* of *oeloe lomboe*, doch tevens van de *sombaon* (boven blz. 102). Als oneigenlijke oer-*sombaon* hebben we te beschouwen Oeti, ook wel geheten Ompoe Radja Baganding Toea of Martoea Poesoek Boehit, de heer van de *tano solam* (het reine land) en Boroe Sangijang Naga, de heerseres van de reine bronnen, *homban si tio tio*, beiden geboren als onvolkomen wezens doch door goddelijke genade omgevormd tot weldoeners van de mensheid, door wier tussenkomst de gelovigen zich tot de Goden kunnen wenden⁸³). Oeti „die zijn gedaante kan veranderen” en „die men niet kent van uiterlijk, wel bij name”⁸⁴), verblijft niet meer op de Batakse Olympus (Poesoek Boehit), maar over de plaats waar deze middelaar zich thans ophoudt, bestaat geen eenstemmigheid (op het eiland Morsala, in Atjeh, in Siam of in de wolken). Hij kan alleen benaderd worden door tussenkomst van de Radja Djaoe te Baroes (Radja Hatoroesan), die we in de gedaante van een *paniaran* zagen dansen (blz. 105). Over Oeti is nog veel te vertellen, doch dit zou thans te ver voeren.

⁸²) Niet *naga hormat* Ypes t.a.p. blz. 177. Vgl. Bataks-Ned. Woordenboek Van der Tuuk onder *hoerma*: *naga hoerma djati*, naam van een *pagar*. Op Bali spreekt men van *naga kurmma*, vgl. Van der Tuuk Kawi-Bal. Ned. Woordenboek, II blz. 109. De broer van Debata Sori heette Toean *Dihoermadjati* of Ompoe Batoeholing. Andere magische figuren dan de *bindoe matogoe* en ook toverformulieren vinden toepassing bij het planten van de *borotan*.

⁸³) Vgl. Ypes t.a.p. blz. 187-8. De naam Oeti is ook bij de Dajak bekend; vgl. W. Münsterberger, *Ethnologische Studien an Indonesische Schöpfungsmythen*, 1939, blz. 122.

⁸⁴) Vgl. Ypes t.a.p. blz. 178. Of schoon Oeti een ongeslachtelijk wezen zou zijn geweest, dat geen nakomelingschap kon verwekken en daarom zelf geen *sombaon* in de ware zin kon worden, wordt toch verhaald, dat hij tot vrouw had de dochter van Batara Goeroe: Silindoengboelan, terwijl de *tonggo tonggo* op blz. 181 nt. 1 van Ypes' boek, een andere hoofdvrouw noemt. Oeti, die een kop met een varkenssnuut had, voorzien was van vleugels en een staart, wordt ook wel Sionggang na mortadji (de neushoornvogel met hanenspooren) geheten, welke omschrijving wel doet denken aan Garoeda. Ook heet hij *Malim ni Debata*, de heilige der goden en *Sombaon na hatoroesan*, de aangebeden middelaar. Hij behoort tot de afdeling van Debata Sori, de god van de middenhemel (*bandjar tonga tonga*).

Boroe Sangijang Naga heeft haar hoofdverblijf te Toelas, het eilandje in het Tobameer voor Sagala, dat vroeger de top was van de Poesoek Boehit, doch door de naijverige Simanaboen, die vond dat de Poesoek Boehit hem het uitzicht benam, in een oorlog afgeslagen en in een rode doek meegenomen. Onderweg scheurde de doek, de kop viel in het Toba-meer en vormde genoemd eilandje ⁸⁵⁾.

Sangijang Naga is het hoofd van alle vereerde slangen. De bij haar behorende plant is de *silindjoeang*, die de *pardjoeboek* als twee hoorns in de hoofddoek draagt. In de tweede afhangende slangenstaart zullen we wel deze watergodin mogen zien. In de losse knoop in de hoofddoek tusschen beide hoorns vermoed ik het uitwas, voorkomend op de snavel van de *onggang*.

Aangetekend zij nog dat de meeste *sombaon* vereerde voorouders waren, die vaak reeds bij hun geboorte een lichamelijke afwijking vertoonden. Zo is die van Sihotang een man met een buitensporig groot hoofd geweest, vandaar de geweldige hoofddoek van de *pardjoeboek*. De *sombaon* omsluit het gehele landschap met zijn slangenlijf.

Voor de *pardjoeboek* staat de lans met waringinblaadjes aan de punt, waarin we Moeladjadi's *toelang*-aanwijfsstok herkennen (boven noot 74), die Deakparoejar uit de hemeldeur door de oerzee in de onderwereld stak en die het eerste steunpunt bij de schepping vormde ⁸⁶⁾. Deze episode wordt tijdens het offerfeest zelf voorgesteld wanneer het medium Parnadeak Parorot de lans neemt en van het oog van de groot-hoorndrager met de punt schuins naar beneden op de aarde richt. Vóór de hoorndrager liggen verder een varkenskaak, een buffelhoorn en een halve klapperdop. Dit zijn juist de voorwerpen, die men op Batakse graven pleegt te leggen. Het wil mij voorkomen, dat dit wijst op het afsterven van de oude jaarorde, aankondigende dat door het buffel-offer het nieuwe heil zal geboren worden. De hoorndrager is mede blijkens zijn attributen van doek en lans in alle opzichten totaliteits-figuur, een totaliteit die ook tot uiting komt in de kleuren der kledij van zijn gezelschap: *panombai* en *panoetoeri*: wit, *datoe taon*: zwart, *parhara*: rood, hijzelf: mengkleur (bruin).

De kleine doch als groot aangeduide vis, die voor de *pande na toloe*

⁸⁵⁾ Hoe de Poesoek Boehit later wraak nam kan hier onvermeld blijven. Vgl. voor de Dolok Sibada bada, de twistende bergen, Ypes t.a.p. blz. 181.

⁸⁶⁾ Deze *hae simanoelang* vermeldt een aanroepformulier uit Pangoeroeran; Ypes t.a.p. blz. 180-1, doch daar vermeld bij Batara Goeroe, die in andere lezingen van de scheppingsmythe voor Moeladjadi in de plaats treedt. Deze lans is een hemelsteker, *hoedjoer sitoemboek langit*, die regen verwekt (*hoedjoer sitonggo oedan*).

ligt; zal wel de *ihan loemba loemba* zijn (blz. 116) met dewelke Paroedjar, nadat ze Padôha in boeien geslagen had, een eedverbond (*boelan*) had aangegaan, vandaar dat men ook spreekt van de *ihan saboelan*. Hij mocht in zijn grot onder water blijven leven als hij niet meer door zijn gewentel de aarde aan het schudden zou brengen. Toen nu Badiaporhas, Paroedjar's broer en een groot tovenaars, op haar verzoek zijn geweldige toverboek afwierp (*oeras*) en een hevige regen ontstond, waardoor de aarde meer stevigheid moest krijgen, kwam er meteen een zondvloed. De vis wentelde zich onwillekeurig om. Dit betekende eedbreuk met het gevolg dat hij door een neervallende rots getroffen en gedood werd⁸⁷⁾.

De *radja goeloëan* of wentelaar, een jeugdige functionaris bij het *bioes*-feest te Pangoeroeran; die besprenkeld wordt om regen te krijgen (*parro ni oedan*) ontbreekt in Sihotang⁸⁸⁾. Ook deze figuur zal wel met de *ihan loemba loemba* samenhangen.

De dansende media zijn evengoed als de *parbaringin* dubbelzijdige figuren. De eigenaardige witte plekken van de opgeplakte rijstkorrels wijzen op correlatie met de *sombaon* of *sibaganding*, een gelukbrengende giftslang met witte plekken aan kop en hals, uitlopende in smalle strepen⁸⁹⁾. Hun haartooi, vooral die der *parsanggoel na gadjang* met de lange haneveren (*djambe aroes*) wijst op hun hemelaspect⁹⁰⁾. Met de *parbaringin* met *baringin*-twijgjes in hun slangvormige hoofddoek is het niet anders gesteld. Beide groepen heten dan ook „*debata na niida, sombaon na binoto*” d.i. „goden die men zien, *sombaon* die men kennen kan”. De beide onvruchtbare bejaarde vrouwen, de *sibasa taon*, zijn de media der *sombaon*.

Mandoengdang. Nadat op de zwaluwweide door het bewaaien met *sona*-takjes van een rokerig vuur en het opvliegen van de zwaluw, de hemelbode, de gemeenschap met de hogere machten in contact is

⁸⁷⁾ Borbor Morsada blz. 18-9.

⁸⁸⁾ Vgl. Ypes blz. 180. Door het karakter van de lans van de hoorndrager als hemelsteker en regenmaker, kan deze figuur in Sihotang gemist worden.

⁸⁹⁾ Van der Tuuk, Aanteekeningen blz. 37. Hoe het lichaam ener schone vrouw overgaat in een slangenlijf en dan de *sombaon*. Nan Sorma wordt, beschrijft Soetan Pane t.a.p. blz. 4.

⁹⁰⁾ De media worden ook wel aangeduid als *pardjonggi*, d.w.z. bezitsters van stieren. Dit laat zich aldus verklaren. De grond van het landschap, de *bioes*, heet afkomstig te zijn van de oer-*hoela hoela* (*mataniari*). Op en van die grond leven de nakomelingen van de vrouwen, die van de opeenvolgende *hoela hoela* werden verworven. In het theoretische Batakse huwelijksstelsel vormt die reeks van *hoela hoela* de matrilineale lijn. De dochters der ingehuwde vrouwen worden tegen ontvangst van een bruidsprijs, oudtijds bestaande uit buffel- en runderstieren aan andere clans ten huwelijk gegeven. Het is daarom dat men de moeders *pardjonggi* heet. Vgl. het gedicht in Winkler t.a.p. blz. 151.

gebracht en op de bergweide de veestapel door vis-, meel- en melkoffers gesterkt is, wordt de offerbuffel gestald onder de *sopo*. In tegenstelling tot de *bagas*, het grote hoofdenhuis, is dit het verblijf der chthonische machten, het slangenhuis⁹¹). Pas in de vooravond van de offerdag brengt men de buffel onder het huis van de *soehoet*. Daar heeft een soortgelijke initiatieritus plaats als in de mythologie beschreven wordt ten aanzien van Sariboeradja, wanneer deze door Moeladjadi na bolon in stukken gesneden wordt en omgevormd in veel volmakter gedaante ten einde hem geschikt te maken gemeenschap te hebben met de dochter van Mangalaboelan, Nai Margiring Laoet; zijn ganse familie verlaat dan het dorp.

Ook tijdens het *doengdang* is het huis van de *pardjoegoek*, die in zijn *loengloeng* ligt (blz. 102). donker en verlaten, de datoe zingt zijn een-tonige litanieën (in andere *bioes* weerklinkt bij deze gelegenheid een dof getrommel, *mandoedoe*), de afgestorvenen worden opgeroepen en als de buffel zich keert naar het Oosten-Zuidoosten, d.i. het dodenkwartier der voorouders en van Sangijang Naga, daalt de *sombaon* neer in de *pardjoegoek*.

Het reinigen van de buffel (*mangoeras*). Dit geschiedt in de Binanga na godang of grote rivier, waarin we te zien hebben de *aek parsalinan*, het water waar de geesten een andere gedaante aannemen⁹²). Niet alleen wordt de buffel hier gereinigd en beschilderd, doch ook wordt hem het driehoekige met *lambe*-bladeren versierde bamboetafeltje, dat vooraf bij de haard in het huis van de feestleider is klaargemaakt, op hoorns en nek gebonden, waardoor hij tot drager der aarde wordt (*padoha*).

Het offeren. In de eerste helft van het offerfeest zit de hoorndrager voortdurend in zijn kluis van *pandan*-matten, waarin een herhaling gezien moet worden van de *loengloeng*. De bedoeling hiervan is n.m.m. door tapas één te worden met de godheid en met het offer, die hij beiden uitbeeldt. Pas als door het wuiven met in haar schouderdoeken geknoopte sirih, de *paniaran* de stamgodheid⁹³), nu gezien als *mataniari*, represen-

⁹¹) Vgl. H. Ris in B.K.I. 6e Volgr. II blz. 460-1. Voor het tegengestelde karakter van de *bagas*, beschouwe men de versieringsfries boven het afdak van het vorstenhuis, voorkomend op de plaat bij blz. 24 van „Pakantan” door J. Thiessen (z.j.). In het midden: de hemelboom, geflankeerd door twee vogelfiguren, twee vanen, zon en maan, twee verschillende bomen (*sona* en *sibagoeri*?) met als afsluiting twee onherkenbare standaarden.

⁹²) Ypes t.a.p. blz. 180; Van der Tuuk Woordenboek s.v. *salin*.

⁹³) Voor Sihotang is dat Mangalaboelan; vgl. Voorhoeve t.a.p. blz. 67. Over de gunstige en kwade eigenschappen van deze godheid handelt uitvoerig Ypes nt. 2 op blz. 181-2.

tant der matrilineale linie, die geacht wordt het landschap te hebben aangebracht en wiens *pasoe pasoe* (zegen) men thans behoeft, gewenkt wordt naderbij te komen, rijst de *pardjoegoek* op en heeft de handeling plaats met de *haoe toealang*, als eerste daad van de vernieuwing der schepping, de *datoe* schudt het *sanggar*-riet, een bevruchtingshandeling en reciteert zeven toepasselijke welzijnsspreuken. De afduwceremonie voorafgaande aan de offerdaad zelf, mag wellicht gezien worden als een kamp tussen de scheppende en weerstrevende machten, die in het scheppingsverhaal zo sprekend naar voren komen. Door het doden van de buffel, hetgeen geschiedt in opdracht van de *toean na torop*, de gezamenlijke gelovigen, offeren godheid en gemeenschap zich zelf om het nieuwe heil voor de *bioes* in een nieuwe jaarorde te doen geboren worden. Na de offerande verdeelt Pande bolon de bladversiering van het offertafeltje, dat op de buffelhoorns gelegen heeft, over de vijf onder-*marga*, ter uitdeling onder de *ripe*, die ieder een blaadje naar hun sawah brengen, waardoor een snel rijpen van het padigewas verzekerd is. De versiering aan de top van de offerpaal laat men ongemoeid. In de ceremoniële verdeling van het buffelvlees wordt de nieuwe gemeenschapsorde tot uitdrukking gebracht, waarbij weer alle gelovigen een aandeel moeten ontvangen.

Djoro en langgatan. Het eenvoudige huisje, de *djoro* met op de dakspits de koning der vogels *patiaradja* (*onggang?*), die met de kop naar de *tano djaoe*, met de rug naar Toba gezeten is, schijnt oudtijds een *meroe* geweest te zijn⁹⁴). Mijn oud-collega Middendorp schreef mij, dat in zijn tijd (1913) op Samosir nog enkele van zulke *bioes*-huisjes aanwezig waren en de Heer Ypes herinnert zich er maar één, nl. dat stond op de iets benoorden Pangoeroeran gelegen, later opgeheven *onan* Pangoeroeran, recht tegenover de Poesoeh Boehit. Het was een vierstijlig huisje, gebouwd op een aarden ophoging. Op het *idjoek*-dak stond een tweede dak, evenzeer op vier paaltjes gebouwd. Maar de volmaakte vorm was blijkbaar de *djoro djoro sipitoe soendoet* (bij de Karo's *kedjerën pitoe soendoet*) het heiligdom met de zeven daken⁹⁵), waar de oppergod, mede in zijn verschijningsvorm: Batara Goeroe en Debata Sori nederdaalt en dat volgens Warneck tijdens het stamfeest

⁹⁴) Over dit tempeltje, meermalen in de *tonggo tonggo* vermeld, en daar *moela ni parsombajongan*, oorsprong van de plaats der aanbidding geheten, heeft Bartlett in zijn *Sacred edifices* belangrijke mededelingen gedaan. Vgl. voor de vogel Patiaradja o.a. Pleyte B.K.I. 55, 1903; blz. 48 en Ypes t.a.p. blz. 180.

⁹⁵) Vgl. Ypes t.a.p. blz. 180-I en J. H. Neumann, Karo-Bataks-Nederlands Woordenboek, 1951; blz. 142 en 289.

de vereerde *sombaon* tot verblijf strekt ⁹⁶⁾). In dit huisje behoren de zuivere weegschaal en de juiste inhoudsmaten te worden bewaard, d.w.z. het recht. Tijdens het *bioes*-offer worden dan ook de voornaamste instituten, waarop de Batakse samenleving rust in herinnering gebracht: Eerbied voor de goden, onschendbaarheid van eedverbonden, onveranderlijkheid van het plantjaar, gehoorzaamheid aan de ouders, de naam niet noemen van iemand, die men niet mag huwen, niet proeven van vlees, dat men zijn schoonvader aanbiedt enz. ⁹⁷⁾). De enige keer, dat ik tijdens het offerfeest zag bidden was toen de *sibaso taon* uit de *djoro* de bordjes met *nitak goesaran* namen om die te laten uitdelen.

Ver buiten de magische kring van de *parbioesan*, naar rechts van de *pardjoegoek*, staat de *langgatan*, een versierde bamboe-offertafel voor *pane na bolon* en de *begoe*. Daarop wordt na het afslachten van het offerdier de buffelkop neergelegd, waarvan de geesten de essence tot zich nemen. Een ander verblijf voor de *begoe* is het, in de vorm van een schorpioen-orchidé gevlochten, hoog hangende offerbord: de *mombang*.

Het wil mij voorkomen, dat uit het bovenstaande betoog de conclusie getrokken mag worden, dat het *bioes*-offer de strekking heeft een vernieuwingsfeest te vieren, waarbij het Batakse scheppingsverhaal gedramatiseerd wordt. Opzettelijk heb ik de vraag terzijde gelaten in hoever dat scheppingsverhaal een zon- en maanmythe bedoelt te zijn, aangezien daaraan Münsterberger reeds zijn krachten heeft beproefd. Evenmin heb ik de nadruk gelegd op de Hindoese en Islamietische componenten van die mythe, hoewel daarover zeer zeker het nodige zou te zeggen zijn. Doch daarvoor is n.m.m. nodig over meer echt-Bataks studiemateriaal te beschikken, waarvan bovendien door navraag ter plaatse de juiste betekenis zou dienen vastgesteld te worden. En ofschoon ik hier en daar iets heb laten doorschemeren aangaande het karakter van het scheppingsverhaal als stammythe, is ook dit zeer ingewikkelde probleem verder terzijde gelaten, aangezien daarmee te veel plaatsruimte gemoeid zou zijn. Het wezen der centrale godentrits bleef buiten behandeling, aangezien men daarover binnen afzienbare tijd een afzonderlijke studie van Batakse zijde tegemoet mag zien.

Wel hoop ik door deze voorlopige studie te hebben aangetoond, dat deze offerande voor de bewoners van het landschap Sihotang een zinvol

⁹⁶⁾ Warneck t.a.p. blz. 116.

⁹⁷⁾ Ypes t.a.p. blz. 180.

cultureel gebeuren van grote betekenis is. Aan deze eenvoudige landlieden, vrij eentonig levend in hun kleine afgesloten dorpjes, die zo verloren liggen temidden van de ruige indrukwekkende bergen bij het prachtige Toba-meer, moeten voorbereiding en viering van dit offerfeest, waarbij zij zelf hogere machten uitbeelden en met hun goden in innig contact treden, een weldadige innerlijke voldoening geven, waaraan geen overheid door onnodige verbodsbepalingen iets tekort mag doen.

Aantekening. Dr Voorhoeve wees mij op de volgende drukfouten in het eerste stuk van mijn artikel:

gabe na ni oela 1. *nioela* (blz. 36); *Sorganimoesa* 1. *Sorganimoesoe* (blz. 36); *Pinaboeroe* 1. *Pinarboroe* (blz. 43); *parindahan* 1. *parindahanan* (blz. 44). Terecht meent Dr Voorhoeve, dat ik in noot 29 *manabe* van *tabe* heb afgeleid. Dit moet zijn: *sabe*. Voor deze verbeteringen en voor die in dit tweede stuk aangebracht, zeg ik deze taalgeleerde gaarne dank.

V. E. KORN.